

Konferens om det odlade arvet

CBM:s traditionella Mångfaldskonferens arrangerades i år av POM på temat "Den odlade mångfalden" i Tällberg vid Siljan. Konferensen inleddes med en serie vetenskapliga föredrag.

Arnulf Merker, SLU Alnarp, inledde dagen med att tala om det moderna jordbrukets roll beträffande minskningen av biodiversiteten. Han framhöll växtförädlingens och internationaliseringens betydelse för en ökad biodiversitet. Enligt Arnulf kan nya odlingssystem, där man blandar och samodlar grödor och därmed ökar växtrotationen, bidra till att den fortsatta utarmningen av biodiversitet bromsas. En stor utmaning för den framtida växtförädlingen och genbankerna är att skapa förändrade växtslag för nya ändamål.

KULTURHISTORIEN HOTAD

Else-Marie Strese, Julita – Sveriges lantbruksmuseum, ställde frågan huruvida kulturhistorien kan leda oss till biologisk mångfald. Hon påpekade att vi inte bara håller på att mista diversitet i form av genetiska resurser, utan även en del av vårt kulturhistoriska arv. Det är därför viktigt, menade Else-Marie, att både växter och kunskap som ännu finns kvar tas omhand på ett korrekt sätt. Som exempel på ett lyckat bevarandearbete berättade hon om insamling och beskrivning av humle som gjorts vid Julita.

Kjell Lundquist, SLU/Alnarp, gjorde en detaljerad exposé över historiskt källmaterial om växter och hur det kan användas i forskningen. Kjell presenterade sitt eget doktorsarbete där krollilja användes som modell för hur historiskt källmaterial kan tolkas och värderas. Huvudspåret till kunskap, menade Kjell, går genom de historiska dokumenten. Han poängterade ytterligare vikten av att inkludera många vetenskapliga discipliner, för att få en komplett bild vid arbete med äldre växtmaterial.

GENMARKÖRER I ROSLANDET

François Joyaux, Roseraie de la Cour de Commer, Frankrike, berättade om det franska bevarandeprogrammet för

Den franske rosexperten François Joyaux agerade ambassadör för Gallica-rosor.

Foto: Birge Petersson

rosor. Under cirka 10 år har en nationell samling av Gallica-rosor byggts upp. Av de 3000 rossorter som fanns vid mitten av 1800-talet, har cirka 300 identifierats som unika med hjälp av molekylära markörer. Informationen om det bevarade materialet finns samlad i en central databas.

Kristiina Antonius-Klemola, MTT, Finland, presenterade en översikt över användningen av molekylära markörer inom växtforskning, bland annat för identifiering av växtsorter. Hon poängterade vikten av att ta reda på vad som gjorts tidigare, innan man påbörjar ett nytt projekt och nämnde svårigheter med reproducerbarhet, som kan förekomma, samt höga kostnader i samband med användning av nya tekniker.

INTRESSE FÖR BEVARANDE

Peder Weibull, SWAB, redogjorde för behov och prioriteringar utifrån en växtförädlares perspektiv och använde vallväxter i Sverige som exempel. Han framhöll särskilt det stora behovet av karakterisering och evaluering av befintligt material liksom beskrivning av den genetiska variationen. Peder ansåg att ett sådant omfattande arbete kan och bör göras i samarbete med genbankerna. Han menade att många långsiktiga projekt är svåra att genomföra på grund av en kortsiktig finansiering. Han framhöll att POM:s medverkan är väsentlig i sammanhanget.

Karin Persson, CBM/Alnarp, avslutade dagens presentationer med en resumé över POM:s Narcissinventering. Hon berättade om ett stort intresse bland allmänheten att delta i arbetet med att bevara vårt kulturhistoriska arv, och om mångas vilja att dela med sig av såväl material som information. Som exempel och inspiration läste Karin upp några av de många brev, som inkommit under själva inventeringen. Hon menade att vi kan lära mycket om gamla odlings- och nyttjandetraditioner genom att ta tillvara de gamla berättelserna. ▶▶

EVA THÖRN, CBM

Illustration: Ingrid Henell

Tungt i talarstolen

Bland de inbjudna talarna fanns jordbruksministern, landshövdingen i Dalarna, Marit Paulsen och CBM:s föreståndare Urban Emanuelsson.

”Den gröna forskningen har en central roll för omställningen till ett hållbart samhälle”, slog jordbruksminister Ann-Christin Nykvist fast i ett invigningstal som spände från Linnés tidiga forskningsgärning till de kollektiva nyttigheter som dagens kunskapsutveckling leder till. Hon kritiserade EU:s omoderna jordbrukspolitik och efterlyste en politik som i större utsträckning tar hänsyn till konsumenternas önskemål.

Mycket plats lämnades i talet åt möjligheten för småskaliga jordbrukare att livnära sig på sin produktion, samtidigt som den odlade mångfalden tryggas. ”Lantbruket idag är både livsmedelsproducent och mångfaldsproducent [...] vi får många av dessa kulturella och miljöbaserade värden 'på köpet' när lantbrukarna producerar livsmedel”.

Dalarnas landshövding Ingrid Dahlberg välkomnade deltagarna till Tällberg med några utblickar i landskapet och mångfalden som finns där.

Många tänkvärda ord fick lyssnarna sig till livs när Marit Paulsen klev upp i talarstolen. Det var ett engagerat brandtal för småskalighet, lokalproduktion och etik i livsmedelshanteringen. Ur de lokalboendes perspektiv dundrade hon ut sanningar på sitt underhållande vis. Hon illustrerade träffande konsumentens svårighet att välja rätt i mataffären: ”valet av mat i butiken är lika rationellt som valet av maka i livet”. Hon belyste också vår gemensamma skyldighet att bevara landskapet och vilken betydelse landskapet har – inte bara för den biologiska mångfalden, utan också som kontext för att förstå all konst, musik och kultur. Vi har kanske ett snävt sätt att se på mångfalden i landskapet. ”En normal hektar svensk skog har 1500 arter. Människan är intresserad av två.”

CBM:s föreståndare Urban Emanuelsson ramade in konferensen med ett kort välkomnande och en sammanfattande reflektion på slutet. ”Det är meningslöst att hålla en konferens om alla tycker lika”, poängterade han och uttryckte sin glädje över att konferensen bidrar till en bättre samhällsutveckling – ”det ger dynamik, spänning, driv framåt och en stimulans att jobba”.

”Just den småskaliga produktionen är värdefull för den biologiska mångfalden genom att man många gånger satsar på gamla växtsorter och djurraser och också på traditionella produktionsmetoder.”

De inbjudna talarna uppehöll sig kring småskalig livsmedelsproduktion och kulturella och rekreationella mervärden i lantbruket. Uppifrån Ann-Christin Nykvist, Ingrid Dahlberg, Marit Paulsen, Urban Emanuelsson.

Foton: Börge Pettersson

OLOPH DEMKER, CBM

Diskussioner om mångfald

Under Mångfaldskonferensen fick deltagarna stilla sitt diskussionsbehov vid något av de fem seminarier som ordnades.

Fem seminarier

- 1) Saluföring och bevarandet av äldre frömaterial
- 2) Mat kring Siljan – lokalproducerat idag och imorgon
- 3) De ideella föreningarna – en viktig basresurs i arbetet med svenska kulturväxter
- 4) Hur kan odlad och vild mångfald utvecklas sida vid sida i städernas parker?
- 5) Inte bara byggnader – vem tar ansvar för växternas kulturhistoria?

Seminarierna lockade mellan fem och tjugotvå deltagare till diskussioner om odlad mångfald från vitt skilda utgångspunkter.

Ett seminarium ägnades åt regler och lagstiftning kring frömaterial: saluföring, förädling, lagerhållning, upphovsrätt, bevarandesorter och amatörsorter. Jordbruksverket var där och redde ut begreppen.

Vid ett angränsande seminarium dryftades förutsättningarna för lokalproducerad mat, specifikt i Siljanstrakten. I regionen, som varje år lockar 1,3 miljoner turister, finns många små livsmedelsproducenter med gemensamma problem och möjligheter. Bevarande av odlingslandskapet med betesdjur, biologisk mångfald, korta transporter och inte minst lokal sysselsättning lyftes fram som några argument för närproduktion.

Sveriges ideella odlarföreningar ägnades ett eget seminarium. Det finns ca 2,5 miljoner trädgårdar i landet och man har uppskattat att drygt 6 miljoner svenskar har tillgång till en trädgård i någon form. 70 000 av dessa är medlemmar i Fritidsodlarnas Riksorganisation (FOR), vilket gör organisationen till en viktig aktör i arbetet med kulturväxter och för POM. En av de stora utmaningarna för FOR är att engagera nya medlemmar efter den generationsväxling som pågår.

Vild och odlad mångfald uppfattas ibland som separata företeelser, vilket diskuterades vid ett seminarium om mångfald i städernas parker. Flera exempel berördes som visar att det går att lyfta in vild mångfald i städerna med stadsinvånarnas acceptans, samt att använda odlad mångfald som livsrum för den vilda. Vikten av bra kommunikation mellan olika yrkesgrupper poängterades särskilt.

Växternas kulturhistoria är en skatt som måste bevaras med samma omsorg som litteratur och arkitekturhistoria. Tyvärr faller ämnet mellan stolarna, trots att många är överens om att det är angeläget. Museerna spelar en viktig roll, men vem ska ha det övergripande ansvaret? Diskussionen handlade mycket om skilda vetenskapliga kulturers olika språk och revir, och ledde bland annat fram till att trädgårdarnas kulturella och naturvetenskapliga värden måste integreras.

OLOPH DEMKER

Varför är du på konferensen?

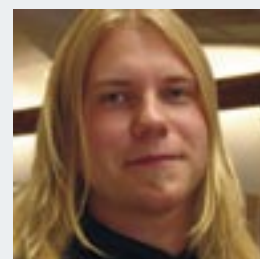
”Jag är intresserad av bevarandemetoder för kulturmiljöer och att arbeta för framtida livsmedelssäkerhet.”

AGNETA BÖRJESON,
JORDBRUKSVERKET

”Jag ville egentligen gå på ett seminarium om trädvård i städer, men det blev inställt!”

MARTIN OLSSON,
ARBORIST

”För att knyta kontakter och vidga mitt nätverk. Det är en förutsättning för att kunna jobba som jag gör.”

LENA INGVAD,
LUNDS KOMMUN

”Jag jobbar på trädgårdssidan och får här en annan dimension i min verksamhet. Vi ska dra nytta av det här och vara praktiska.”

SIF EKLUND,
STADSTRÄDGÅRDMÄSTARE, KARLSKOGA

”Egentligen jobbar jag med betesmarker, men jag gillar att få en bredare syn på biologisk mångfald. Den här konferensen knyter ju tydligt an till odlingslandskapet.”

INGALILL JUHLIN
JORDBRUKSVERKET

Foton: Börge Pettersson

I den gamla barockträdgårdsruinen på Källslätten utanför Falun står bland annat moderträdet för 'Gubbäpple'.

Foto: Urban Emanuelsson

Den sista dagen på Mångfaldskonferensen har traditionellt ägnats åt exkursioner som knyter an till konferensens ämne. Så även i år, då tre bussar tog konferensdeltagarna till några av Dalarnas mest värdefulla kulturmiljöer.

MULLBÄNK OCH FÄBOD

En rundtur i Siljansringen fick deltagarna på fäbodturen, som gick norrut från Tällberg till Boda Gammelgård och Östra Grunuberg. Sedan 1928 har Boda Hembygdsförening byggt upp Gammelgården och på senare tid börjat intressera sig även för kulturväxter. Där finns anlagda mullbänkar med historiska prydnadsperenner från trakten, en kålgård (äldre benämning på köksträdgård) med odlade gamla kulturväxter och en hävdad äng som kompletterats med typiska slåtterväxter.

Östra Grunubergs fäbodrar har en tusenårig historia och Sveriges största fäboddrift med lantrasdjur. På somrarna går djuren fritt på skogen hela dagarna och kommer in för att mjölkas på kvällen. Den här fäboden utgör ett fint exempel på hur levande kulturhistoria kan kombineras med rationell livsmedelsproduktion.

TREHUNDRAÅRIG TRÄDGÅRD

En annan grupp gjorde en resa tillbaka till 1700-talets Dalarna och besökte det gamla odlingslandskapet vid Harmsarvet. Här har tiden stått stilla i trehundra år. Bergsmansgården, ruddammarna och det omgivande landskapet är oförändrade sedan de aktiva dagarna med jord- och bergsbruk.

Den kända barockträdgården vid Gamla Staberg, känd som Dalarnas *Versailles*, fick också besök av exkursionen. Denna trehundra år gamla trädgård anlades helt enligt barockens principer med huvudbyggnaden i centrum och symmetriskt utformade delar. Men när de nuvarande ägarna kom till Staberg, var trädgården helt igenvuxen. Den har sedan restaurerats enligt ritningar från 1758. Idag strävar man efter att bevara bland annat gamla äppelsorter på Staberg och ett klonarkiv håller på att byggas upp i samarbete med Nordiska genbanken.

Till Dalarnas trädgårdsskatter

Klonarkiv, fäbodrar och flera hundra år gamla trädgårdar besöktes på Mångfaldskonferensen. Exkursionerna gick bland annat till Boda Gammelgård, Staberg och Källslätten.

FYRAHUNDRAÅRIG TRÄDGÅRDSRUIN

Författaren och läkaren Axel Munthe gifte sig 1907 med Hilda Pennington Mellor. Som morgongåva skänkte han henne en sommarbostad vid Siljan som de kallade Hildasholm. Tillsammans inredde de huset med konst och möbler från hela Europa och ägnade sig åt kreativt skapande tillsammans med Sveriges konstelit. Hildas trädgårdsintresse avspeglas tydligt i de omgivande personliga trädgårdarna där vilt får möta tuktat och olika främmande element skapar en fantasifull miljö.

Örjan Hamrin från Läns museet i Dalarna ledsagade sedan deltagarna på trädgårdsturen genom ett pärlband av pittoreska små byar längs vägen mellan Leksand och Falun, till Källslätten som hyser en riktigt gammal trädgårdsruin. Källslätten är först anlagd på 1600-talet i stenmurade terasser och har renoverats i flera omgångar sedan dess. Idag är den klassad som fast fornlämning och sköts ideellt av Källslättenföreningen. ▶

OLOPH DEMKER